

Oscar Johanson 1761 Julsedel

1

Bredaryd 1761
Gamla ^{veg} Julsedel i min hembygd
Småland.

Julen har allt ifrån äldsta tid, från den tid, som förlorar sig i rygans dunkel, varit ärets största högtid. Vid julfirandet ha varit förknippade många sedvänjor, mysken ströck och vidskopelse. Men har då mera än annars under året varit benägen att tro på tillvaron av mytiska andemakter, på fecken och upprensningar. Julfirandet, som alltid har varit över sig en prägel av högtid och fest, då vardagens omsorgar och måder helt ha blivit lagda åsida, har utgjort ett angenämt avbräck och givit omväxling i den långa mardiska vinters evigheten. Julhögtiden har därför alltid varit efterlängtsad, icke minst av barn och ungdom, som redan månader förut börjat räpna dagarna till "doppareden". Färheredelserna för julfirandet ha varit omfattande, och, när det gällt att ha allt färdigt på sin bestämda tid, har man redan månader förut märkt börja med julsticket, rårens slakt, brygd och bak, skurning och fjning o.s.v.

Med de flesta av dessa färheredelser till julhögtiden ha varit förbundna sedvänjor, som farsam givit glens, lyftning och karaktär åt bygden. Men som under renare tid kommit ur bruk, ja, i många fall blivit helt och hållet bortglömda. De minnesgoda bland gamla kunna dock ännu berätta åtskilligt om de forna julrederna, anfingen sådana, som de själva varit med om i sin barndom, eller sådana, som de då hört berättas av en generation som var före dem.

Vid tilläggning av det ena sam det andra

vilket härt julfirandet till, har det varit my-
cket att iakttaga, många ceremonier att följ
Vid byggen av julälet måste man vara mycket
försiktig, att ej byggen blev sur, innan ju-
lingen hunnit komma i gång. Om frats u-
tagna försigtighetsmått byggen indock be-
got surma, ensägs det som ett oräkligt
medel, om husmodern i byggen hade sin
nigselring. Lyrligheten blev därigenom upphä-
rd julälet hade man gömma något till påsk
att man då hade ett färre tjuda sinna sinne
Bakningen av ~~julälet~~^{julbrödet} blev ofta ett mycket
betungande arbete, inte bara därför att man
bakade flera sorter än vanligt, utan mest där-
genom att man skulle baka så mycket, att
det räckte för hela vintern, till påsk. Vis-
skurningen gick vanligen så till, att man
kugg en lämplig grenruska, tog bort ett
stycke av toppen samt band om kvistarna
så, att man hade en kvast. Sedan slog man
riktigt med vatten på golvet och bearbetade det
samma med kvasten. Vattnet utspades helt
enkelt genom en glugg i golvet.

Julhelgen anrögs börja julaftnen. Då
skulle allt arbete vara avslutat. Tidigt på
~~julafte~~ julaftens morgon, innan djuren ut-
utfodrats, skulle man ^{vispa} i varje djurs ära nå
got om, att djuret skulle äta bra och frivas
väb. Färrummade man detta, blev djurens
friset och anpassning dätig under det kom-
mande året. På julkvällen fingo djuren bis-
fader än annars.

På julaftnen breddas, till äminnelse av
Jesus barnet i krubban, halva på stugans gal-
milken sedan fick ligga kvar under de för-
sta juldagarna. Under julnatten låg man

1927

ij i sängarna, utan man ser på den utbrudda
bedrägen på golvet. Stugan pryddes på ett särskilt
sätt till julen. På väggarna hängdes bander,
vilka ofta varit vackra och konstnärligt
utförda. Det var oftast bibliska personlig-
heter och motiv, som på dessa bander fram-
ställdes. Även upphängdes, isynnerhet där
man ij var så väl försedd med bander, på
stänger kulörta dukar, schalar o.d. Taket pryd-
des med stora vita lakan eller dukar, vilka
fästes i hörnen; i mitten var en raden duk
fästes en mindre, som då var i flera färger.
Denna kunde redas i rön för för en pryd-
nad i form av en blomma eller en krona
av halva och mingsfärgat garn.

Angående julbrasan var åtskilligt att iakt-
taga. Ivanlige fall använde man ved i den
hängd, som den var huggen, d. v. s. 5-6 kvartar lång.
Till julbrasan högg man en den på mitten,
och såna ställdes på ändan i den öppna spi-
reln. Uppställningen av brasan måste ske
med en viss omsorg, ungefär som man ser
spackerna till en vita kalmita. Sedan brasan
anfänts, fick den på inga milskar räras, och
på juldagsmorgen skulle man näga göra akt
på hur askan förmats. Glade den förmats så,
att där syntes som spår efter små fåglar,
skulle någon födas inom stäcken. Glade den
däremot fallit så, att den lekade karfurett
en likkista, var det någon inom stä-
cken, som skulle då under det kommande
året.

På julafsen dukades bordet rikligt om
eljest, och maten skulle stå kvar till jul-
dagen. När man får till att sängen i kyrkan,
lyste man sig med tjärvedsbluss. För detta

ändamål högg man redan en minud före jul en tämptlig tall, som var rik på tjär. Denna spändes i sin ena ända runt lader inomhus för att faska. När man redan gått till julatten, påtändes dessa bluss. Vid frukost kom flera till kyrkan kostade man alla bluss för i en hög på marken i på rå rätt fick man ett flammende bål, vid vilket man närade sig, innan man gick iväg. På hemvägen från julatten var det att kára eller springa i kapp. Men frådde nämligen, att den som kom först hem fick först inbärg. På juldagsmorgonen kunde man skaka frakthuden djungelens tillfärskrade man sig god skärd. Det, som fanns kvar en tjur, som hvar julnatten, var man mycket rädd om. Det ha rätt mirra egenskaper, som gjorde, att de var utomordentligt värdefullt för tillagning av salvor och medikamenter. Om någon skadade sig, blev det alltid bra, om man bara hade löst talg av guld juljuset och smörja med. För ramma ändamål kunde man när man gick hem från julatten, taga några av pälet från det tjärbluss man medfört, de hade också en underbar kraft mot ryggsdamer.

Till julfirandet hörde också att alla husfolk hade var sin julhäg. För och man hade dock en tillsamman. Till varje julhäg hörde ett bröd av var sort, som bakats. Dessutom fingo barnen affa julbröd av skåpbingar och gronar. Dessa julbröden var under hela helgen utställda på ett bord till allmänt spårskådande. Det rådde därför en familj hinken om, vem som hade den största och vackraste julhägen. På julkvällen

afdelades julkloppan. Härvid tillgick så, att den, som delade klapparna, genom dären inkastade ett stark fing balsm, i vilket dessa voro inpackade, varefter det gällde att så fort som möjligt försvinna, så att man ej blev fasttagen av husets folk. |

På annandagens morgon förestag man Staffensvisan. Det var då i synnerhet unga damerna, som mycket tidigt samlades och i följe red frän gård till gård. När man kom frän till en gård, spök man först med gjestaf samt sjöng därefter Staffensvisan. Blen man därefter frokperad, förbratte man sedan till nästa gård. Utblev fraktering, skök man en ny salva, och em man ändock ingensing fick, sjöng man något riktigt slökt om gårdens folk. Sedan man berättat alla byns gårdar, red man vanligen i samlad trupp till kyrkan.

På juldagen skulle gårdeln i ladugården ligga arärd, men på annandagen borde man vara tidigt uppe och kasta ut densamma, ty annars kunde det hända, att någon vapit fränne och kastat alltjemmen mitt för dären, till stor frästret för den frän runtige.

På söndagen efter fruttandedagen skulle alla kättben, som under julen blinit kokta, tagas frän och skrapas rena. Därför kallades den söndagen "benarasbesända".

Under julhelgen samlades man ofta em här och em där i gårdarne till julkulas, varvid det vanligen gick både fröttigt och lustigt till. Ung och gammal använde då gärna lekarn och idratten en atiken slag. Em lek som ofta brukades,

var oft stå i sä. Flävid gick så till:
två stolar ställdes på något understöd för
att stå och med ryggen mot varandra
på ryggsäden lades en sping, i vilken
hängdes en sä eller kittel. Det gällde
nu att stående i sin fin härdet bes
vid säga en sup. En annan lek var
att draga "kattstuga". Denna lek utfördes
av två personer, vilka lade ett tåg ut
en rem om nacken. Kryppande i galvet
på alla fyra, ropande första med rogl
och får drag redan den starkaste om
det ett ilsket närande och marrende de
andra med sig.

Kring det icke räkna beting
Enskällaberg med sin "äffe stuga" oc.
"jättefärstuga" har folkförfärderna framsett
pat många sägner och berättelser. En
sägen lyder så. En gång för mycket
länge redan, bodde i gården Enskällaberg,
som ligger alldeles invid berget, ett
äldre par, man och hustru. Förhållandet
mellan makarna var långt ifrån gott.
I synnerhet mannen var fräckgirig och
och hustrun kunde aldrig göra honom
sitt lag. En julafton begär sig
mannen i tidig morgon upp på berget
för att hugga jultall. Hustrun mitt för
"jättefärstugan" här har stallet, som
där inne, inrikt arda om hur var och
en skall ha det jultall. Han blir my
föron och stannar för att lyra. Det är
tydligen prallmar själar som för ardet.
"Du, din stekare, som har så mycket ar
kamma niganstens", säger han till en,
som är vnfär, du får väl gå ned till

den därmed i gården, så får du nog
lite till lins du och. Jag skall laga
så, att när gumman bakar lutfisken, väl-
ter grytan, och fisken faller på galnet.
Då snär gubben, och i och med det anna
fin du ditt. När hon skall rätta fram
gräsen, skall jag laga så, att hon tappar
fotet med dess innehåll. Då snär gubben
att jag säger, och räffdu den del. Gubben,
som hörde allt detta, tänkte vid sig själv,
att här en skall bli en intet. Flombom-
men talar hon dock inte om, vad hon
har hört. På julaften när gumman ba-
kar lutfisken, här det sig ej bättre in
att grytan stjälpes omkull och inne hål-
let faller på galnet. Gumman blir allde-
les över sig ginen, och vet ej, vad hon
skall säga sig till, men mannen säger
lugnande; "Det är väl inte så farligt! Vi
plucka upp fisken, så blir det ju bra
igen". När gumman redan skulle rätta
fram gräsen, tappar hon fotet, som gör
sänder, så att gräsen kommer på galnet.
Flan blir då alldeles ifrin sig, men man-
nen indultar genast lugnande; "Det var väl
ej så farligt! Jag skall hjälpa dig, så ta-
ga vi upp gräsen på ett annat fot." Det
stubbars spruttet gick härigenom mirke om
sin del, varför det håll på att smutta
ihjäl, men rågnen berättar, att frin
den dagen blev mannen betydligt bättre
med sin hustru. Flan hade lärst
sig första, hur det kom sig, att det
färdig ej valde följa någon värbignel-
se med vare sig det ena eller andra
ivann hemmet.

Bonn, Karlsby den 20, 1924

Docent V. von Sydow

Lund

J onslutning till de föredrag om gamla julreder o. d. som Docenten höll vid Lärjungens folkhögskola under höstterminen 1925, fingo vi illeska av skolan rektor, Dr. Baethius, till uppgift att under julferien skriva en uppsats över ämnet "gamla julreder i min hembygd". Så sågte även undersökning, Oscarshenssen från Bredebygd i Tärnska kyrka, att samla några enkla anteckningar under enar nämnda rubrik. Efter att ha gått igenom min uppsats bad Dr. Baethius mig att sända en anteckning av densamma till Docent von Sydow, enär där kanske var nägon uppgift, som kunde vara av intresse. Här är en spildt araber mycket för

dröjd, sänder jag härmed uppström, och
vara jag glad om i den samma finnes
något som kan vara för Docenten en
intress.

Vad jag i min uppsats rätt åsage,
har berättats mig, dels av mina färdel-
rar, lektornerna Johan Eriksson från
Tenaryd, Bredaryd, född 1861, och hans hustru
född 1865; dels av en över 80 årig gammal
innan Bredaryds församling:

Med Utmärkt Hälsning

Oscar Johansson